

IMPLICIT ȘI EXPLICIT ÎN DISCURSUL POLITIC ACTUAL

Tatiana VERDEȘ

Catedra Limba Română, Lingvistică Generală și Romanică

On étudie l'usage du langage dans la communication médiatique, dans les textes du discours politique, ou l'on distingue le sens implicite et le sens explicite. Les implications dans la théorie de Sperber et Wilson se traitent en fonction de leur force, à savoir de la façon dont elles sont entretenues au sein d'un énoncé. On parle d'*implicatures conversationnelles* pour qualifier les inférences qui ne tiennent pas exclusivement au contenu littéral des phrases prononcées, mais à l'interaction de ce sens littéral et des hypothèses que le destinataire d'une phrase fait à propos de l'état mental du locuteur qui la prononce.

Problematika interpretabilității discursului politic poate fi supusă permanent unor abordări noi, printre acestea fiind și analiza coraportului implicit–explicit de care ne ocupăm în articolul de față, în baza materialului faptic extras din declarațiile/discursurile candidaților la postul de primar general al municipiului Chișinău, în campania electorală din iunie 2007. Discursul electoral are o miză foarte mare și de felul cum este el construit, iar apoi receptat depinde, în mare măsură, cum evoluează lucrurile în timpul campaniei de alegeri. Foarte important este ca autorul, candidatul să poată aduce la cunoștința electoratului un mesaj coerent; or, acesta nu totdeauna poate și nu totdeauna trebuie formulat doar în termeni concreți, în cifre și fapte; astfel că multe aspecte rămân în zona implicitului, a subînțelesului, la care va ajunge pe diverse căi receptorul.

Specialiștii în problema discursului [1, p.34] arată că intenția legată de actul de limbaj sau discurs nu este complet accesibilă; sensul ilocutoriu al enunțului depinde de anumiți factori nonlingvistici, cu referire, în special, la problemele legate de actul ilocutoriu: existența diferitelor tipuri de implicit în comunicarea verbală; variatele moduri de realizare explicită și implicită a actelor de limbaj; posibilitatea de identificare și decodare a conținuturilor implicite, precum și natura mecanismului inferențial care leagă valoarea literală și valoarea implicită.

Astfel, actul de limbaj are o dublă dimensiune [2, p.58]: explicit și implicit, noțiuni ce presupun un studiu pragmatic¹, care presupune că la baza interpretării/decodării mesajului stau mai mulți factori extralingvistici.

În cele ce urmează, va fi examinat în special *implicitul* (în prezent fiind utilizat și termenul de *implicatură*): ceea ce *este spus implicit, spus pe ocolite, presupus, subînțeles, sugerat, insinuat sau înțeles printre rânduri* în interacțiunea comunicativă, în raport cu *explicitul (explicatură)*, care este mesajul primar, clar. Decodarea implicitului/implicaturii necesită recurgerea la numeroase procedee/mecanisme inferențiale din partea interlocutorului, pe când explicatura este decodarea mesajului dezambiguu, a mesajului primar, direct al textului.

În literatura de specialitate, se deosebesc două tipuri de implicit, strâns legate de procesul de definitivare a sensului dintr-o perspectivă enunțiativă: – **implicitul enunțului** – când un enunț prezintă cauza sau consecința necesară a unui fapt ce nu se dorește a fi prezentat în mod explicit (de exemplu, a spune că se apropie alegerile, 3 iunie, pentru a lăsa să se înțeleagă necesitatea că toți trebuie să-și facă datoria patriotică de a vota); – **implicitul enunțării** – conținutului enunțat i se adaugă actul enunțării, ceea ce îl transformă într-o condiție a acestei activități; Ducrot vorbește, în acest caz, de *subînțelesuri discursive* [3, p.4]. Autorul consideră că există două tipuri fundamentale de conținuturi implicite: presupozitionale și subînțelese și că orice act ilocutionar presupune realizarea unui act de presupozitie, utilizat cu un scop bine definit: el fixează cadrul ulterior al discursului, ceea ce conduce implicit la ideea conform căreia condițiile pragmatice ale presupozitiei sunt de natură discursivă. La nivelul fiecărui enunț, operează două conținuturi: *conținutul exprimat – posed (p)* și *conținutul presupus – présupposé (pp)*. În baza acestora, se ajunge la o concluzie asupra enunțurilor: „Când un enunț **A** se leagă de un enunț **B**, legătura dintre **A** și **B** nu privește niciodată ceea ce e presupus, ci numai ceea ce este exprimat în **A** și în **B**” [4, p.121]. Sensurile implicite ale presupozitiei decurg în mod logic din enunț, sunt legate de acesta și enunțatorul este cel care, în plan pragmatic, își asumă responsabilitatea ei. Astfel,

¹Pragmatica își definește identitatea prin câteva elemente: 1 – distingerea consecventă a procesului *emiterii* de cel al *receptării enunțurilor*, rezultat al considerării limbii prin prisma funcției sale primordiale, comunicarea; 2 – rolul contextului în procesul comunicării; 3 – intenționalitatea și raționalitatea – filtrul reușitei și al eficienței. Dacă din punct de vedere sintactic, emițătorul și receptorul folosesc aceeași propoziție, din punct de vedere pragmatic trebuie luate în considerație *scopurile, intenția* emițătorului și *efectul* asupra receptorului. (*A se vedea*: S.Levinson, R.Recanati, R.Eluerd, Н.Комина, А.Ј. Potolés, E.Vasilii, L. Ionescu-Ruxăndoiu ș.a.)

în declarația lui Vl. Filat (*Vladimir Filat îl susține pe Dorin Chirtoacă*, 13 iunie 2007), „...să facem o alegere corectă, fundamentală și rațională” – se vehiculează implicatură presupozitională *alege-l pe Dorin Chirtoacă*. Exemplul dat ilustrează și definiția lui U.Eco privind presupuzițiile: „Presupuzițiile fac parte din informația dată de un text; ele sunt supuse acordului reciproc din partea vorbitorului și a ascultătorului și formează un fel de cadru textual care determină punctul de vedere de la care discursul pornește” [5, p.319].

Paul Grice clasifică *implicaturile*² în *convenționale* și *conversaționale* [6, 7]. *Implicaturile convenționale (lexicale)* sunt atașate unei forme lingvistice, se declanșează automat, nu necesită un calcul inferențial special, nu pot fi anulate în enunț fără a produce contradicție și nu pot fi detașate de enunț prin înlocuirea expresiei cu un sinonim al ei. Implicaturile convenționale le considerăm pe acelea derivate din semn, se interpretează independent și pot apărea în afara contextului (astfel de implicaturi le găsim în anunțuri, avize, cartele ș.a.): „Eu mi-am calculat bine șansele” (Declarația candidatului independent la funcția de primar general al municipiului Chișinău Mihail Roșcovan, 28 mai 2007) – pp. *s-a analizat situația; s-au făcut calcule*. Sau „...trebuie să se asigure legalitatea în asemenea acțiuni” (Declarația lui Vladimir Filat, 24 mai 2007) – pp. *e necesară egalitatea în drepturi, lipsa egalității*.

În exemplul: „...oamenii înțeleg că eu voi rezolva problemele, iar adversarii mei **doar vorbesc, vorbesc, vorbesc...**” (Declarația lui Veaceslav Iordan, 11 mai 2007) se transmite și un conținut implicit. Repetarea conotativă a verbului *vorbesc* (cu efect stilistico-pragmatic) presupune implicatura *lipsa de acțiune, vorbe fără fapte*. Interlocutorul este cel care își asumă întreaga responsabilitate a decodării acestui sens. În cazul dat, subînțelesul nu este un act marcat în frază, ci se manifestă în urma unui proces de interpretare din partea interlocutorului; potrivit lui Ducrot, el privește „modul în care sensul este manifestat, este procesul în baza căruia destinatarul trebuie să descopere imaginea cuvântului meu, imagine pe care înțeleg s-o dau”, cu alte cuvinte, se ia în calcul numai conținutul asertat, nu și cel presupus.

În ceea ce privește implicatura conversațională (discursivă), funcția esențială a acesteia este mai mult de ordin pragmatic, implicatura conversațională comunică mai mult decât se spune. Interpretarea se face cu referire la text, context, chiar și la organizarea lingvistică a textului. Implicaturile conversaționale sunt, la rândul lor, fie *generalizate* (asociate unei expresii lingvistice, independente de context și dependente de forma expresiilor și conținutul lor), fie *particulare* (apar ca urmare a relației ce se stabilește între enunț și context) [8]. Conceptul de *implicatură* este cel care ajută să fie explicate divergențele existente între semnificația frazei și sensul comunicat de enunț. Implicaturile conversaționale, declanșate de maximele conversaționale³, sunt detașabile, anulabile și cer un calcul inferențial particular.

Fragmentul din comunicatul de presă privind Campania calomnioasă împotriva lui Vl.Filat la funcția de primar general al municipiului Chișinău din 28 mai 2007: „Comuniștii cred că în această țară poți calomnia pe oricine, oricând, fără ca acele persoane să reacționeze în vreun fel” oferă posibilitatea de a trage concluziile implicite: *Comuniștii – reprezentanții Partidului Comunist; cred... – dar nimeni nu susține că ei ar avea dreptate; în această țară – în Republica Moldova; poți calomnia pe oricine, oricând – deicticele oricine, oricând caracterizează textul prin generalizare, abstractizare, oferind un vast teren interpretativ; acele persoane – persoanele calomniate; fără ca să reacționeze în vreun fel – se comunică implicit posibilitatea existenței și a unor reacții, vreun fel – cu mesajele implicite: existența unor reacții diverse; dar și abstractul vreun fel poate fi orice*. Astfel, concluzia-implicatură a acestui fragment, raportat la text, va fi: Vl.Filat va contraataca, va răspunde agresiunii, va lupta utilizând diverse acțiuni, va acționa.

În exemplul dat, corelația implicit/explicit este evidentă, coraportul ei fiind, mai mult sau mai puțin, proporțional, deși examinarea atentă a textelor ce țin de campania electorală ne conduce la concluzia că aici predomină implicitul. Și asta datorită faptului că implicatura oferă multiple variante și posibilități de percepție a mesajului, raportându-l, în același timp, la întregul text, dar și la context, la condițiile enunțării etc.

Schematic, relația explicit/implicit poate fi reprezentată astfel:

²H.P.Grice (1975) a fost cel care a introdus noțiunea de *implicatură*, echivalent cu “sensul subînțeles”, și derivată din diverși factori comunicativi. Termenul este traducerea din limba engleză a conceptului de „implicature”(implicație/implicatură – concepte de tip pragmatic); apare și în română tradus astfel în: Ducrot O., Schaeffer J.M. *Noul dicționar al științelor*. - București, 1996.

³Maximele conversaționale [6, p.130-132]: **cantitatea** informației expuse să fie cât mai complexă, să nu se informeze mai mult decât strictul necesar; **calitatea** – se spune adevărul, nimic fals, cu dovezi sigure; **relevanța** – se spun lucruri relevante relaționate cu tema tratată; **modalitatea** – este modul de a spune, *maniera*: clar, evitând ambiguitatea, ordonat.

Nivelurile de semnificație



În fragmentul: „Vreau să-mi exprim recunoștința pentru că m-ați sprijinit să realizez o campanie pozitivă, corectă, în care am promovat dezbaterea de idei și proiecte pe programe și nu pe atacuri la persoană” (Comunicat de presă a lui VI.Filat către locuitorii mun.Chișinău, 4 iunie 2007) distingem:

Explicatura: Se exprimă recunoștință, se aduc mulțumiri celor ce au susținut candidatul în campania de alegeri.

Implicatura: Se aduc mulțumiri alegătorilor pentru susținerea candidatului VI.Filat la postul de primar general al mun.Chișinău, care a promovat, spre deosebire de adversarii săi, o campanie pozitivă, corectă cu dezbateri de idei și proiecte, pe programe, și nu pe atacuri la persoană, cum fac comuniștii.

Aici ținem să semnalăm că pentru a stabili atât tipul, cât și cantitatea de informație accesibilă, se recurge la trei instrumente de interpretare pragmatică: *memoria* (cu rol important în „recuperarea” trecutului și inferența nespusului în mod explicit), *imaginația* (oferă posibilități nelimitate de elaborare a ipotezelor privind lumile posibile), *observația* (permite luarea în considerație a situației în curs/prezente, direct observabile). Aceste trei instrumente ajută partenerul de interacțiune să stabilească cu ușurință *pertinența* a ceea ce este prezentat drept cunoscut, explicit. Interpretarea este dependentă și de capacitatea cognitivă a interlocutorului; ea permite acestuia să-și construiască un „context” care sa-l ajute în interpretarea coerentă, corelată cu principiul pertinentei. Acest lucru este bazat însă pe presupuziția logică că locutorul a produs un enunț care a permis interlocutorului său o interpretare realizată printr-un minim efort.

Astfel, cu cât un enunț produce mai multe efecte contextuale într-o situație dată, cu atât el este mai puțin pertinent și cu cât interpretarea unui enunț, într-o situație dată, cere mai puține eforturi de prelucrare, cu atât enunțul este mai pertinent. Interpretarea nu depinde însă doar de enunț, ci și de contextul care îl însoțește, de un proces de *contextualizare*.

Pentru Sperber și Wilson procesul interpretativ este un proces ce manifestă un caracter ierarhizat, la nivelul căruia intervin numeroase operații interpretative lingvistice și pragmatice, între care componența de interpretare pragmatică joacă un rol deosebit și se realizează pe baza unui sistem deductiv, ce nu poate să nu ia în considerare atât forma logică a enunțului, cât și contextul în care acesta apare. Contextul include propoziții care au la bază diverse tipuri de informații: informații oferite de însuși cadrul fizic în interiorul caruia acționează interlocutorii, informații oferite de cunoștințele enciclopedice ale acestora, precum și din interpretarea enunțurilor deja produse. Conform teoriei expuse de acești autori, efectele contextuale sunt de trei feluri: *implicații contextuale* (concluzii ce au la bază enunțurile și contextul), *reevaluarea informației* disponibile și eliminarea propoziției stocate în memorie, și care indică o contradicție cu o implicație.

În fragmentul: „Eu voi continua să activez în interesul locuitorilor mun.Chișinău ca un bun gospodar și un om concret și responsabil” (Declarația VI.Iordan din 11 mai 2007) apare următoarea implicatură contextuală – *în pofida faptului că adversarii interpelează, fac piar, VI.Iordan, candidat la postul de primar general al mun.Chișinău, va continua activitatea în politica RM, apărând interesele locuitorilor mun.Chișinău, el caracterizându-se ca un om gospodar (care știe ce presupune o gospodărie și cum să o mențină); un om concret (care face acțiuni concrete cu rezultate concrete); și responsabil (care duce responsabilitatea pentru tot ce face)*. Din mulțimea de idei expuse implicit, la reevaluarea informației, destinatarul mesajului se va axa doar pe ideea conclusivă: *VI.Iordan – om gospodar, responsabil, concret. Alege – VI.Iordan*.

Analiza succintă de mai sus ne permite să formulăm câteva concluzii: discursurile politice, în special, se caracterizează prin prezența masivă a implicaturii, întrucât scopul emițătorului este de a informa și a influența, în mod dirijat, comportamentul, acțiunile ulterioare ale receptorului (să aleagă, voteze), doar lăsând să se înțeleagă o atitudine, anume atitudinea implicită. Astfel, emițătorul își lasă o pistă de retragere, mereu putând să nege interpretările *neconvenabile*.

Explicatura reprezintă informația explicită, clară, ușor decodificabilă, în contrast cu implicatura – concluzia pragmatică, informația implicită, pentru decodarea căreia se fac trimiteri la diverși factori lingvistici și

extralingvistici. Explicatura constituie mesajul dezambiguizat semantic, determinat imediat. Implicatura este un act de vorbire indirect, ce se obține din premisele explicitului. Implicatura oferă interpretabilitate, făcând textul mai bogat din punct de vedere interpretativ, dar mai complicat în plan cognitiv, presupunând reacția și interacțiunea interlocutorilor cu același nivel și bagaj de cunoștințe.

Referințe:

1. Moeschler J. Argumentation et conversation. - Paris: Hattier Credif, 1985.
2. Charaudeau P. Langage et discours. - Paris: Hachette, 1983.
3. Ducrot O. Dire et ne pas dire. - Paris: Herman, 1972.
4. Bonta E. Explicit, implicit și intercomprehenșiune în conversația citidiană // ROCSIR, Revista Româna de Studii Culturale (pe Internet), 1/2006. - P.118-132.
5. Eco U. Limitele interpretării. - Constanța: Pontica, 1996.
6. Grice H.P. Logic and conversation / P.Cole y J.L. Morgan (eds.). Syntax and Semantics. Vol 3: Speech Acts. - Nueva York: Academic Press, 1975.
7. Ortega E. Grice P. Principio de cooperación, máximas e implicaturas, [hppt:www.fayl.uh.cu/Documentos/Articulos/EVA.doc](http://www.fayl.uh.cu/Documentos/Articulos/EVA.doc)
8. Ducrot O., Schaeffer J. Noul dicționar enciclopedic al științelor limbajului. - București, 1996.

Bibliografie:

1. Eluerd R. La pragmatique linguistique. - Paris, 1985.
2. Ionescu-Ruxandoiu L. Limbaj și comunicare: elemente de pragmatică lingvistică. - București, 2003.
3. Levinson S. Pragmatics. - Cambridge, 1978.
4. Potolés José. Pragmática y sintaxis. - Madrid, 2003. - 11 p. (articol) www.pragm-sintax.doc
5. Recanati F. Le développement de la pragmatique // Langue française. - Paris. - 1979. - No.42. - P.6-20.
6. Vasiliu E. Introducere în teoria limbii. - București, 1992.
7. Комина Н. Система коммуникативно-прагматических типов высказывания // Практические аспекты функционирования языка. - Барнаул, 1983, с.93-101.
8. Мецлер А. Прагматика коммуникативных единиц. - Кишинэу, 1990.

Surse:

1. Declarațiile și comunicatele de presă ale candidaților la funcția de primar general al mun.Chișinău // Campania electorală din iunie 2007.

Prezentat la 05.12.2008